

ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ ЗНАНЬ У СИСТЕМІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

У статті обґрунтовуються умови застосування концепції менеджменту знань у практику професійної підготовки майбутніх педагогів у вищій школі.

Ключові слова: знання, інформація, менеджмент знань, концепція менеджменту знань.

Стратегія розвитку сучасного українського суспільства в умовах соціально-економічних реформ об'єктивно вимагає підвищення вимог до освітньої системи, професійної підготовки фахівців високої кваліфікації. Одним із важливих напрямів реформування вищих навчальних закладів у контексті вимог Болонського процесу є розробка системи якості освіти, що тісно пов'язана з упровадженням кредитно-модульної системи оцінювання знань, забезпечення мобільності студентів, уміння приймати правильні, науково обґрунтовані рішення.

Останнім часом виникли протиріччя між змінами в технологічних і соціокультурних умовах сучасного етапу розвитку суспільства і незначними змінами в освітньому процесі вищої школи, які викликані:

- появою більш жорстких вимог до випускника вищого навчального закладу (високий інтелектуальний потенціал, заснований на особистісних знаннях; здібність до постійного навчання і інновацій, креативної взаємодії, саморозвитку; свобода мислення; творчість; ініціатива тощо), і збереженням орієнтації вищої школи на знання, уміння, навички;
- підвищенням значущості комунікативних технологій у світових процесах придбання і розповсюдження знань, і використанням їх у вищій школі тільки як додаткових засобів у рамках традиційного освітнього процесу;
- наявністю значного інформаційного ресурсу, який може бути задіяний в освітньому процесі, і перевагою функції транслятора інформації в діяльності викладача;
- зростанням вимог до якості вищої професійної освіти і неоднозначністю у визначенні їх параметрів та шляхів забезпечення в умовах суспільства знань.

Значної трансформації зазнає зміст підготовки педагогів до майбутньої професійної діяльності, що пов'язано з підвищенням уваги суспільства до викладацької діяльності; зміною ролі студента на активного суб'єкта; формуванням здатності педагога до самореалізації; посиленням відповідальності вищих навчальних закладів за якість фахової підготовки; створенням сприятливих умов для набуття студентами професійно-педагогічних знань і вмінь, тобто їх озброєння інтелектуальним капіталом. На сучасному етапі розвитку вищої освіти інтелектуальний капітал — основна цінність і вирішальний чинник у формуванні конкурентоспроможності особистості [1].

Оцінка, накопичення і розвиток інтелектуального капіталу і, головне, управління ним для досягнення цілей стали нагальним завданням вищих навчальних закладів. Ідеться про менеджмент знань, що стає ключовим елементом стратегії та забезпечує підвищення ефективності функціонування вищої школи шляхом залучення і використання найбільш цінного ресурсу – його викладачів.

Незважаючи на те, що менеджмент знань є відносно новим напрямом педагогічної галузі, існує чимала кількість теоретичних досліджень у цій сфері як провідних вчених зарубіжжя, так і українських науковців (Т. Коулопоулос, К. Фраппало, В. Федулової, В. Базилевича). Методологічні основи менеджменту знань в організаціях досліджували Ю. Адлер, Т. Гаврілова, А. Гапоненко, Л. Григор'єв, П. Друкер, О. Ільченко, Ю. Лобанов, Б. Мільнер, К. Коллісон, Дж. Праселл та ін.

Слід зауважити, що менеджмент знань (knowledge management) почав бурхливо розвиватись у 90-х роках минулого століття. Це було пов'язано із зміною пріоритетів у бізнесі і житті суспільства, а також науково-технічною революцією, в основі якої лежить використання новітніх інформаційних технологій у всіх сферах людської діяльності.

На жаль, у межах навчання студентів-магістрантів увага науковців не приверталася до проблеми управління знаннями. Водночас, існують різні погляди та підходи щодо доцільності та ефективності застосування управління знаннями, розуміння сутності самого поняття "менеджмент знань", його концептуальних вихідних положень.

Метою статті є обґрунтування педагогічних умов застосування сучасної концепції менеджменту знань в освітньому просторі вищої педагогічної школи.

Оскільки вищі навчальні заклади спрямовують підготовку майбутніх педагогів на спеціалізовану навчальну науково-дослідну, пошукову діяльність, що вимагає формування навичок отримання, засвоєння і використання інформації, важливим є розуміння механізму засвоєння знань студентами. Насамперед це стосується ключових понять цього процесу. Так, "інформація" (синонім "формалізоване знання") розглядається нами як сукупність відомостей, що легко транслюються, зафіксованих на яких-небудь носіях. Під "знанням" розуміється *персональне знання*, що ідентифікується як *точка зіткнення інформаційного простору і особистісного інтелектуального*, ініційованого наявністю пізнавальної мотивації, що виникає в емоційному мисленнєвому просторі особистості. Інформація – це не знання (знання породжуються тільки з адекватної заданої інформації; знання – матеріалізована і необхідна інформація) [2]. Зрозуміло, що саме є інформацією, а що – знаннями, залежить від користувача. Водночас є незаперечним (Д. Белл, П. Друкер, В. Іноземцев, Б. Мільнер та ін.), що в умовах постіндустріального суспільства, інформація і знання набувають статусу основного ресурсу особистості. Звідси, головним пріоритетом в інформаційному суспільстві, стає унікальне особистісне знання, здатність людини до генерації нового знання, до навчання і породження інновацій. *Не інформація, а "олюднює"* (В. Зінченко) *знання* починає визначати цінність людини, цінність організації, стаючи базисом суспільства знань, де знання, набувають статусу стратегічного пріоритету, основного ресурсу, конкурентної переваги, суспільної цінності і вимагає певної стратегії, методології і культури менеджменту. Знання має *особистісну природу* (явне і неявне) і виступає як

ресурс і як динамічний процес, що вимагає відповідного управління.

В умовах реалізації нової освітньої парадигми закономірним убаचाється становлення *концепції менеджменту знань*. Теоретичний аналіз проблеми менеджменту знань (Ю. Адлер, Т. Андрусенко, Т. Гаврилова, Г. Голдштейн, Л. Григорьев, М. Румезен, К.-Э. Свейби та ін.) дозволяє стверджувати, що зазначена концепція знаходиться на початковому етапі становлення, що зумовлює неоднозначність розуміння її суті і понятійного апарату. Зокрема, менеджмент знань розуміється як: управління інтелектуальним капіталом (Є.Балашов); систематичний процес ідентифікації, використання і передачі інформації та знання, які люди можуть створювати, удосконалювати і застосовувати (А.Гапоненко); дисципліна, що включає галузі навчання і організаційного розвитку, управління людськими ресурсами і інформаційні технології (До.Коллісон, Дж.Праселл); менеджмент діяльності і процесів, що розглядає знання як засіб для підвищення конкурентоспроможності (Європейський стандарт понять з менеджменту знань) та ін.

У дослідженнях О.Ігнатєвої під *менеджментом знань* розуміється цілеспрямована діяльність організації, що визнає знання головним стратегічним чинником успіху. Суть менеджменту знань розкривається як *діяльність*, пов'язана з підтримкою етапів життєвого циклу знання всередині організації, і як *філософія* організації, орієнтована на визнання цінності людей і їх особистих знань. Це відображається у функціях: управління знаннями (сукупність процесів і технологій для виявлення, створення, розповсюдження, обробки, зберігання і створення умов для використання знань) і формування в організації інноваційної корпоративної культури, що сприяє навчанню та інноваціям. Дослідницею було виявлено два провідних підходи в менеджменті знань – *інформаційний (технологічний)* і *персоніфікований (інтуїтивістський)*, що актуалізують роботу у двох різних площинах, з двома різними пластами знань в організації (явними, такими, що формалізуються і прихованими) [3].

У свою чергу, під *інформаційно-освітнім середовищем* розуміється програмно-телекомунікаційний і педагогічний простір з єдиними технологічними засобами ведення учбового процесу, його інформаційною підтримкою і документуванням в середовищі Інтернету. За таких умов виникає нова система взаємодії "людина-інформація", заснована на теорії інформаційно-обмінних процесів (Л.Петухова), де студент, як рівноправний діяльніший суб'єкт у середовищі, набуває можливості проявляти ініціативу у виборі варіантів дидактичної системи. Викладач же втрачає формальну ключову роль транслятора інформації в освітньому процесі. У традиційному вигляді його діяльності (читання лекцій) зміщуються акценти: не передача інформації стає головною метою лекції, а мотивація, організація освітньої діяльності, визначення способів взаємодії. Викладач концентрує увагу на виконанні функції менеджера (А.Файоль): планування освітньої діяльності тих, хто навчається, організація процесу з надбання знань, керівництво і координація освітньої діяльності та взаємодії в середовищі, контроль процесу і результату. При такому розгляді природною сприймається тенденція до зменшення кількості лекційних годин.

Створивши відповідне інформаційне освітнє середовище з дисципліни, підготувавши і передавши студенту базову (інваріантну) частину освітнього знання, достатню для розуміння і занурення у проблему, викладач вирішує головне завдання – *підтримку середовища* (організація рефлексії, розвиток інноваційного характеру навчальної діяльності, активізація інтелектуальної діяльності студентів шляхом "*навчання через відкриття*").

Поступово функція викладача як менеджера в освітньому процесі переростає у функцію коуча, завдання якого – стимулювати самоосвіту, сприяти тому, щоб студент зміг сам знаходити і отримувати необхідні знання.

Слід зауважити, що коучинг для сучасної вищої школи може бути оптимальним для переходу від менеджменту до самоменеджменту знань студентів, що є основою для професійно-особистісної компетентності студентів, і включає такі етапи: самовизначення в певній області знань, планування, самоорганізація рефлексії і саморегулювання освітньої траєкторії (як побудова особового знання), самоконтроль, самоаналіз результатів освітньої діяльності.

Ми погоджуємося з О.Ігнатєвою [3], якою сформульовано умови ефективної реалізації концепції, об'єднані в чотири групи вимог:

- щодо системи менеджменту вищого навчального закладу: наявність системи менеджменту якості або її елементів, розгорненої системи діагностики якості освіти; розбудова інформаційного і інноваційного освітнього середовища; встановлення стійких і активних зв'язків з працедавцями;

- щодо викладачів: наявність високого рівня технологічної, квалітативної, організаційної, комунікативної і методичної компетентностей; сформованість інноваційної культури і мобільності, високої педагогічної і професійної майстерності;

- щодо студентів: визнання цінності особистісного знання, підвищення активності в освітньому процесі і включеність у діяльність (проектну, практичну, віртуальну), вміння згорнути і розгорнути інформацію, генерувати знання, ухвалення відповідальності за результати власної освіти;

- стосовно освітнього процесу: модульна побудова курсів у межах контекстного навчання; активна взаємодія в інформаційному освітньому середовищі, організованому за принципом навчання "через відкриття", і безпосередню групу взаємодію; зміна позицій викладача і студентів, зміна організаційних основ освітнього процесу.

У дослідженні ми спиралися на роботи Л.І.Федулової [5], за якою концепція менеджменту знань в освітньому процесі вищої школи включає:

- методологічні принципи (проблемна, суб'єктність, інтерактивність, діалогічність – полілогічність, рефлексивність, розвиток логіки "свідомість – розуміння – учіння", інтелектуалізація, синергетична взаємодія, валеологічність та ін.);

- розгляд освітнього процесу як процесу нелінійної взаємодії його учасників; кардинальні зміни мотивації здобуття та реалізації знань студентом; багатоваріантності розвитку всіх учасників освітнього процесу; розуміння освітнього процесу як процесу генерації знань;

- наукове обґрунтування логіки реалізації освітнього процесу, заснованої на гнучкому співвідношенні інформаційного і персоніфікованого підходів менеджменту знань, взаємодії в умовах інформаційного освітнього

середовища і безпосередній взаємодії учасників освітнього процесу.

Таким чином, розуміння сучасного *освітнього процесу як процесу менеджменту знань* вимагає переосмислення його основ: поняття "знання", організації процесу надбання знань, функцій суб'єктів освітнього процесу, розуміння результатів і методів їх досягнення. Необхідними умовами функціонування концептуальної моделі менеджменту знань в освітньому процесі є встановлення зв'язку з менеджментом якості, орієнтація на інноваційне освітнє середовище, реалізація інформаційного і персоналізованого підходів, які сприяють формуванню самоменеджмента знань, професійної компетентності, самооцінці, інноваційної культури особистості, що навчається власній освітній діяльності. При цьому система менеджменту знань передбачає не тільки збір і цілеспрямоване використання інформації, але й надає широкі можливості для студентів у самовдосконаленні, самореалізації, що за А.Маслоу є вершиною мотивації.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Аналіз наукових доробок дозволяє зробити висновок, що реалізація концепції управління знаннями повинна базувати на налагодженому механізмові формування інтелектуальних людських ресурсів, що полягає в зіставленні бажаного рівня компетенцій, необхідного для виконання окреслених цілей саморозвитку, з фактичним станом людських ресурсів і доведенням до бажаного рівня; застосування розгалуженої мотиваційної системи; накопичення теоретичних та практичних знань, досвіду, експертних даних; використання комунікативно-інформаційних технологій; вільного доступу до створених інформаційних баз даних; створення навчального середовища та навчання правильного використання інформації та спільного використання акумульованих знань.

У подальшій діяльності нами буде зроблено спробу обґрунтувати висунуті припущення – менеджмент знань як інноваційна теорія розвитку освітнього процесу вищої школи буде адекватно відповідати вимогам суспільства знань, якщо: концепція менеджменту знань в освітньому процесі включає сукупність теоретичних положень про становлення інноваційного освітнього середовища вищого навчального закладу; організацію освітнього процесу як процесу нелінійної взаємодії його учасників; діяльність викладача як менеджера освітнього процесу; проектування системи самоменеджмента знань студентів; якість освітнього процесу визначається здібностями викладача організувати синергетичну взаємодію суб'єктів навчального процесу, з інформаційно-освітнім середовищем, для формування особистісного знання як основи становлення професійної компетентності майбутнього педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Базилевич В.Д.* Інтелектуальна власність: Підручник / В.Д. Базилевич. – [2-ге вид., стер.]. – К. : Знання, 2008. – 431 с.
2. *Букович У., Уилльямс Р.* Управление знаниями: руководство к действию / У. Букович, Р. Уилльямс. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 342 с.
3. *Игнатъева Е.Ю.* Менеджмент знаний в системе менеджмента качества вуза: монография [Текст] / Е.Ю. Игнатъева [Под науч. ред. д-ра техн. наук, профессора Н.А. Селезневой]. – М.: ИЦПКПС, НовГУ, 2007. – 198 с.
4. *Коулопулос Т.М.* Управление знаниями / Т.М. Коу-лопулос, К. Фраппало; [пер. с англ.]. – Эксмо, 2008. – 224 с.
5. *Федулова Л.І.* Сучасні концепції менеджменту: Навчальний посібник / Л.І. Федулова. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 536 с.

Подано до редакції 08.06.11